71968 ـ فضیلت عیادت بیمار و آداب آن

سوال

حکم عیادت بیمار چیست و آداب آن کدام است؟

خلاصه‌ی پاسخ

. برخی علما بر این باورند که عیادت بیمار سنت مؤکد است؛ اما شیخ‌الاسلام برگزیده که این کار واجب کفایی است و همین قول نیز صحیح است.
۲. دربارۀ فضیلت عیادت بیمار احادیث بسیاری وارد شده، از جمله:

پیامبر ﷺ فرمودند: «مسلمان هرگاه به عیادت برادر مسلمان خود برود، تا زمانی که بازگردد، همواره در میان میوه‌های بهشت است».
«هر کس به عیادت بیماری برود یا برادر دینی خود را برای رضای الله دیدار کند، منادی او را صدا می‌زند که: پاکیزه شدی و گام‌هایت مبارک گشت و جایگاهی در بهشت برای خود آماده کردی».
«هیچ مسلمانی نیست که صبحگاه به عیادت مسلمانی برود، مگر آنکه ۷۰ هزار فرشته تا شب بر او درود می‌فرستند؛ و اگر شامگاه به عیادت برود، ۷۰ هزار فرشته تا صبح بر او درود می‌فرستند و برای او در بهشت میوه‌های چیده شده خواهد بود».

۳. برخی از آداب عیادت بیمار:

عیادت مرد از زن نامحرم یا زن از مرد نامحرم در صورتی که شرایطی مانند پوشش کامل، ایمنی از فتنه و نبودن خلوت رعایت شود، اشکالی ندارد.
اگر عیادت از مشرک مصلحتی (مانند دعوت به اسلام) به دنبال داشته باشد، جایز است.
شایسته است عیادت‌کننده نزد بیمار طولانی ننشیند، بلکه عیادت باید کوتاه و سبک باشد تا باعث ایجاد زحمت برای او یا خانواده‌اش نشود.
در سنت پیامبر ﷺ دلیلی بر اختصاص دادن زمان خاص برای عیادت بیمار وارد نشده است.

سزاوار است عیادت‌کننده برای بیمار با اذکاری که در سنت ثابت شده دعا کند؛ مثلاً بگوید: «لَا بَأْسَ طَهُورٌ إِنْ شَاءَ اللَّهُ». (اشکالی ندارد، ان‌شاءالله پاک‌کننده گناهان است) و سه بار برای شفای او دعا کند.

پاسخ مفصل

الحمدلله.

عیادت بیمار چیست؟

عیادت بیمار به معنای زیارت و دیدار اوست. در زبان عربی این کار را «عیادت» می‌نامند؛ چون مردم بارها و بارها برای دیدن او می‌روند (عودت و بازگشت می‌کنند).

حکم عیادت بیمار

برخی علما بر این باورند که عیادت بیمار سنت مؤکد است؛ اما شیخ‌الاسلام برگزیده که این کار فرض کفایه است، چنان‌که در «الاختیارات» (ص ۸۵) آمده و همین قول صحیح است.

در صحیحین از پیامبر ﷺ روایت شده که فرمودند: «پنج چیز بر مسلمان نسبت به برادر مسلمانش واجب است»؛ و عیادت بیمار را از آن‌ها برشمردند.

در لفظ دیگری آمده: «حق مسلمان بر مسلمان... است».

امام بخاری گفته است: «باب وجوب عیادت بیمار» و سخن پیامبر ﷺ را نقل کرده است: «گرسنه را سیر کنید، بیمار را عیادت نمایید و اسیر را آزاد کنید». پایان کلام.

این حدیث بر وجوب دلالت دارد و می‌توان از آن برداشت کرد که این کار مانند سیر کردن گرسنه و آزادی اسیر، واجب کفایی است. نووی اجماع بر عدم وجوب آن را نقل کرده است. حافظ ابن حجر در «الفتح» (۱۰/۱۱۷) می‌گوید: مقصود [عدم وجوب] بر یکایک افراد است.

شیخ ابن‌عثیمین رحمه الله در «الشرح الممتع» (۵/۱۷۳) گفته است:

«قول صحیح این است که واجب کفایی است؛ پس بر مسلمانان واجب است که از بیماران خود عیادت کنند». پایان کلام با تصرف.

فضیلت عیادت بیمار

دربارهٔ فضیلت عیادت بیمار احادیث بسیاری رسیده است؛ از جمله: پیامبر ﷺ فرمودند: «مسلمان هرگاه به عیادت برادر مسلمان خود برود، تا زمانی که بازگردد، همواره در چیدن میوه‌های بهشت است». به روایت مسلم (۲۵۶۸).

«خرفة الجنة» یعنی میوه‌های چیده شدهٔ آن؛ پاداشی که عیادت‌کننده به دست می‌آورد به پاداش کسی تشبیه شده که میوه می‌چیند.

ترمذی (۲۰۰۸) روایت کرده که پیامبر ﷺ فرمودند: «هر کس به عیادت بیماری برود یا برای رضای الله به دیدار برادر خود برود، منادی او را صدا می‌زند: پاکیزه شدی و گامت مبارک گشت و در بهشت جایگاهی برای خود آماده کردی». آلبانی آن را در «صحیح ترمذی» حسن دانسته است.

امام احمد از جابر رضی الله عنه روایت کرده که پیامبر ﷺ فرمودند: «هر کس به عیادت بیماری برود، همواره در رحمت [الهی] غوطه‌ور است تا زمانی که بنشیند؛ پس چون نشست، در آن فرو می‌رود». آلبانی آن را در «السلسلة الصحيحة» (۲۵۰۴) صحیح دانسته است.

ترمذی (۹۶۹) از علی رضی الله عنه روایت کرده که شنیدم پیامبر ﷺ می‌فرمود: «هیچ مسلمانی نیست که صبح‌گاه به عیادت مسلمانی برود مگر آنکه ۷۰ هزار فرشته تا شب بر او درود می‌فرستند؛ و اگر شام‌گاه به عیادت برود ۷۰ هزار فرشته تا صبح بر او درود می‌فرستند و برای او در بهشت بوستانی خواهد داشت». آلبانی آن را در «صحیح ترمذی» صحیح دانسته است.

عیادت بیمار تنها مخصوص کسانی نیست که می‌شناسی، بلکه طبق گفتهٔ نووی در «شرح مسلم»، برای کسی که می‌شناسی و نمی‌شناسی مشروع است.

حد بیماری که عیادتش واجب است

بیماری است که فرد را از حضور در میان مردم بازداشته باشد؛ اما اگر کسی بیمار باشد ولی بیرون می‌آید و در میان مردم حاضر می‌شود، عیادت او واجب نیست. «الشرح الممتع» (۵/۱۷۱).

عیادت از نامحرم

عیادت مرد از زن نامحرم یا زن از مرد نامحرم در صورتی که شرایط زیر فراهم باشد اشکالی ندارد: پوشش کامل، ایمنی از

فتنه و نبودن خلوت.

امام بخاری گفته است: «باب عیادت زنان از مردان، و ام‌درداء از مردی از اهل مسجد که انصاری بود عیادت کرد». سپس حدیث عایشه رضی الله عنها را آورده که ایشان هنگام ورود به مدینه از ابوبکر و بلال رضی الله عنهما که بیمار شده بودند عیادت کرد.

مسلم از انس روایت کرده که ابوبکر پس از وفات پیامبر ﷺ به عمر رضی الله عنهم گفت: «بیا با هم به دیدار ام‌ایمن برویم، همان‌گونه که پیامبر ﷺ به دیدار او می‌رفتند»؛ و هر دو نزد او رفتند.

ابن‌الجوزی گفته است: «بهتر است این حکم را بر کسی حمل کنیم که ترسی از فتنه در مورد او نیست، مانند زنان مسن». پایان کلام.

آیا عیادت کافر جایز است؟

اگر عیادت از مشرک مصلحتی داشته باشد اشکالی ندارد. پیامبر ﷺ به عیادت نوجوانی یهودی رفتند و او را به اسلام دعوت کردند و او مسلمان شد. به روایت بخاری (۱۳۵۶). همچنین ایشان در زمان مرگ عموی خود ابوطالب حاضر شدند و او را به اسلام دعوت کردند اما او نپذیرفت. متفق علیه.

مصلحت در این کار می‌تواند دعوت به اسلام، دفع شر او یا به دست آوردن دل خانواده‌اش باشد. پاسخ سؤال شمارهٔ (12718) را ببینید. «فتح الباری» (۱۰/۱۲۵).

آیا عیادت بیمار تکرار می‌شود؟

برخی علما بر این باورند که نباید هر روز به عیادت بیمار رفت تا برای او زحمت نشود؛ اما قول صحیح این است که این بر اساس احوال متفاوت است. برخی افراد هستند که بیمار با آن‌ها مأنوس می‌شود و ندیدن هرروزهٔ آن‌ها برایش سخت است؛ پس برای این افراد سنت است که دیدار را ادامه دهند مگر آنکه بدانند بیمار ناخشنود است. «حاشیه ابن قاسم» (۳/۱۲).

طولانی نکردن نشستن نزد بیمار

شایسته است عیادت‌کننده طولانی ننشیند بلکه ملاقات کوتاه باشد تا برای او یا خانواده‌اش سخت نشود؛ زیرا بیمار ممکن است در حالتی باشد که از درد رنج ببرد یا کاری انجام دهد که دوست ندارد کسی ببیند، لذا طولانی نشستن باعث زحمت او می‌شود.

مگر آنکه از قراین مشخص شود بیمار دوست دارد برخی افراد بیشتر بمانند. «حاشیه ابن قاسم» (۳/۱۲)، «الشرح الممتع» (۵/۱۷۴).

وقت زیارت بیمار

اما زمان عیادت، در سنت دلیلی بر اختصاص آن به وقت خاصی وجود ندارد. ابن‌قیم در «زاد المعاد» (۱/۴۹۷) می‌گوید: پیامبر ﷺ روز یا وقت خاصی را به عیادت اختصاص ندادند بلکه این کار را در تمام شب و روز و سایر زمان‌ها برای امت خود مشروع ساختند. پایان سخن ابن قیم.

برخی از سلف در ابتدای روز یا ابتدای شب به عیادت می‌رفتند تا بر اساس حدیث پیشین، ملائکه زمان بیشتری بر آن‌ها درود بفرستند: «هیچ مسلمانی نیست که صبحگاه به عیادت مسلمانی برود مگر آنکه ۷۰ هزار فرشته تا شب بر او درود می‌فرستند؛ و اگر شامگاه به عیادت برود ۷۰ هزار فرشته تا صبح بر او درود می‌فرستند و برای او در بهشت بوستانی خواهد داشت».

اما باید حال بیمار و آنچه برای او راحت‌تر است را در نظر گرفت؛ بنابراین عیادت‌کننده نباید زمانی را انتخاب کند که تنها برای خودش مناسب است، ولو آنکه برای بیمار یا خانواده‌اش سخت باشد. می‌توان این کار را با هماهنگی خود بیمار یا خانوادهٔ او انجام داد.

گاهی زیاد شدن ملاقات‌ها و رعایت نکردن کوتاهی زمان یا وقت مناسب، باعث بدتر شدن بیماری فرد می‌شود.

دعا برای بیمار

شایسته است برای بیمار با آنچه در سنت ثابت شده دعا کند: لَا بَأْسَ، طَهُورٌ إِنْ شَاءَ اللَّهُ (اشکالی ندارد، ان‌شاءالله پاک‌کنندهٔ گناهان است). به روایت بخاری.

و سه بار برای او طلب شفا کند؛ چنان‌که پیامبر ﷺ از سعد بن ابی‌وقاص عیادت کردند و فرمودند: اَللَّهُمَّ اشْفِ سَعْداً (خداوندا سعد را شفا ده) و این را سه بار تکرار کردند. به روایت بخاری (۵۶۵۹) و مسلم (۱۶۲۸).

پیامبر ﷺ با دست راست خود بر بیمار می‌کشیدند و می‌فرمودند: أَذْهِبِ الْبَاسَ رَبَّ النَّاسِ، وَاشْفِ أَنْتَ الشَّافِي، لَا شِفَاءَ إِلَّا شِفَاؤُكَ، شِفَاءً لَا يُغَادِرُ سَقَماً (ای پروردگار مردم، بیماری را از بین ببر و شفا ده که تو شفادهنده‌ای؛ هیچ شفایی جز شفای تو نیست، شفایی که هیچ دردی باقی نمی‌گذارد). به روایت مسلم (۲۱۹۱).

در روایت احمد و ابوداوود (۳۱۰۶) آمده که پیامبر ﷺ فرمودند: «هر کس به عیادت بیماری برود که هنوز اجلش نرسیده باشد و هفت بار نزد او بگوید: أَسْأَلُ اللَّهَ الْعَظِيمَ رَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ أَنْ يَشْفِيَكَ (از الله بزرگ، پروردگار عرش عظیم،

می‌خواهم که تو را شفا دهد)، مگر آنکه الله او را از آن بیماری عافیت می‌دهد». آلبانی در «صحیح ابوداوود» آن را صحیح دانسته است.

شایسته است از حال او بپرسد: «حالت چطور است؟ خودت را چطور می‌بینی؟» و امثال آن؛ چرا که این کار از پیامبر ﷺ ثابت شده است. به روایت ترمذی (۹۸۳) و آلبانی آن را حسن دانسته است.

همچنین این کار در صحیح بخاری از عایشه رضی الله عنها ثابت شده، آنگاه که از ابوبکر و بلال رضی الله عنهما عیادت کرد.

و او را به زندگی امیدوار کند؛ معنای این کار در این سخن پیامبر ﷺ دیده می‌شود که: «لَا بَأْسَ، طَهُورٌ إِنْ شَاءَ اللَّهُ» (اشکالی ندارد، ان‌شاءالله پاک‌کنندهٔ گناهان است). پس باید رنجی را که می‌کشد برایش آسان جلوه دهد و او را به بهبودی و عافیت مژده دهد؛ چرا که این کار خاطر بیمار را آسوده می‌کند. «الشرح الممتع» (۵/۱۷۱ـ۱۷۶) را ببینید.

والله اعلم.